No, kao i za svaki pokušaj sintetiziranja znanja određenog područja i za ovaj vrijedi da: koliko preciznije informira, koliko razgovijetnije poučava, toliko više praznina otkriva, toliko više na ono još neistraženo i neobrađeno upozorava i time, dakako, obvezuje na daljnji rad. Sređujući i čineći preglednim ono (s)poznato, omogućuje nam tek uvid u to koliko još ne(s)poznatog ostaje. Na to su nas, uostalom, upozorile i riječi samog pisca ove *Povijesti egzaktnih znanosti u Hrvata* s početka knjige: »Ovo djelo je zato prvi pokušaj sređivanja te građe koliko je danas poznajemo i prva valorizacija doprinosa Hrvata tim znanostima. Iz njega će se osim toga moći vidjeti što još treba istraživati.«

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ

Francesco Romano, *STUDI E RICERCHE SUL NEOPLATONISMO*, Napoli 1983, s. 100

Studije i istraživanja o neoplatonizmu čine sadržajnu os inače obimom male knjige Francesca Romana, autora niza djela s područja antičke filozofije (*Logos i mitos u Platonovoj psihologiji*, 1964; *Anaksagora*, 1960; *Suvremena historiografija o predsokraticima*, 1977; *Porfirije iz Tira*, 1979; *Demokrit i antički atomizam*, 1980). Kao rezultat predavanja održanih na međunarodnim skupovima kao i prikupljenih studija o povijesti kasnoantičke misli, knjiga jest zbir analiza nekih najznačajnijih aspekata još i danas aktualne spekulativne problematike, kako upućuju reci na ovitku, ali nedovoljno istraženog područja filozofske historiografije, i to posebno u Italiji.

Uz nedostatnost kritičkog izdanja fundamentalnih tekstova za studij neoplatonizma uz činjenicu da postoje tek parcijalne, kako god stručne i vrsne bile, povijesti ovoga razdoblja (kao glavne matrice poznajemo *Jaegera, Bignona, Praechtera* i u novije vrijeme, *Whittakera, Kremera, Beierwaltesa*), te problematične valorizacije novije neoplatoničke historiografije, autorov pokušaj ide u pravcu historiografske rekonstrukcije: filozofskih ličnosti, tokova i škola. Sadržajno i metodološki razrađenom interpretacijom kompleksne historijske zbilje platonizma kasne antike, autor prati kontinuitet njegove povijesti kroz niz sukcesivnih ili paralelnih momenata, te njegove transformacije, kao najvitalnije i najutjecajnije tradicije misaonih sistema antike, koju je doživljavao tijekom idućih stoljeća.

Glavni problemi historiografije kasnoantičkog platonizma kako ih sagledava autor jesu problemi *izvora, corpus doktrina, struja i škola*, a jedan od najznačajnijih jest problem *kronologije*, periodizacije, kao i problem *porijekla* neoplatonizma. U modernom historijskom rječniku tako neoplatonizam vodi porijeklo iz srednjeg platonizma (prvo

st. pr. n. e.), dakle platoničke kulture, za razliku od neoplatoničkih izvora koji ne razlikuju platonizam od neoplatonizma.

Konfrontirajući Zellerove i Praechterove teze, poznate i često navođene, autor pitanje dinamike osobnih i doktrinalnih odnosa školâ promatra kroz razvoj sveukupne kulturno-povijesne situacije i odrednica. Jednako obrađuje i transformacije platoničke teorije u neoplatonizmu i stupnjeve te transformacije uz teorijski *novum* klasnog platonizma s obzirom na pretplatoničku tradiciju. Svojom analizom kulturno-povijesnog aspekta situacije latinskog neoplatonizma, autor obrađuje genezu i metode povijesnog razvoja plotinovske misli, kritike Aristotela, veze škola i pojedinih mislilaca, primjerice Platona i pitagorejaca, ili opet utjecaj Heraklitova mišljenja kao hermeneutičkog modela na etičko-religijsku problematiku i njegovo čitanje kao *dramatskog* ključa leksičkih značenja.

Autor cijelo poglavlje posvećuje značajnom historiografskom problemu i historiografskim interpretacijama aristotelizma, izlažući vlastite metodološke pretpostavke dokaza kako je aristotelizam moguće proučavati kroz istraživanje dviju tradicija, budući da prisutnost i *korišćenje*, upotreba Aristotela ide *izvan* povijesti Aristotela. Lučeći sudbinu Aristotela od *povijesti* aristotelizma, autor analizira teorijske i historijske relacije Aristotela i njegovih mnogobrojnih školâ helenističkog i pretneoplatoničkoga razdoblja (prisutnost Aristotela u 3—2. st. p. n. e.), potom neoplatoničkoga (preokret u aristotelizmu do kojega dolazi s pojavom i ulogom Porfirija) i najposlije kroz pomirenje Aristotela i Platona, asimilacije aristotelizma u teorijske strukture platoničke filozofije. Kroz epohe različitih tipova recepcije Aristotela (literarne, filološke *upotrebe*, egzegeze, komentare), analize pojedinaca, najreprezentativnijih figura (Porfirije, Sirijan, Proklo i dr.), autor ukazuje na njihovu ulogu, kriterije obrade antiknih sistema, elemente *novuma* u toj transmisiji kao i odjeke različitih disciplinarnih tradicija, logike, etike, fizike, matematke i dr. i njihovih znanstvenih i didaktičkih impostacija.

Distingvirajući komentaristiku Platona i nekomentarističku aktivnost neoplatoničkih škola i komentaristiku Platona od Aristotela, autor genezu i strukture neoplatoničkih komentara ispituje i tumači kao područje znanstvene i filozofske formacije neoplatonizma ali jednako tako i fizikalne i etičko-psihološke discipline, pa i kao filološke i naprosto tehničke *vježbe*. Pitanje interesa za *Platona* (teorijska, metafizička, teologijska problematika) i *Aristotela* (propedeutička, metodološka problematika), oscilacija, polemika i znanstvene komentaristike kao roda starijeg od neoplatonizma autor obrađuje znanstvenom akribijom, ne zanemarujući ni one manje ili nedovoljno poznate kao i nedovoljno obrađene aspekte. Kao vrlo značajan i odlučujući činilac u povijesnoj evoluciji struktura neoplatoničke komentaristike javlja se skolastička tradicija na osnovi koje, smatra autor, jest tek moguće odrediti značenje komentaristike i njene kulturno-povijesne vrijednosti i originalnosti u transformaciji kasne antike. Nadalje, predmet autorovih studija jesu lingvistička istraživanja i filozofija jezika koje u izgradnji neoplatoničkoga sistema imaju značajnu ulogu. Tri su poglavlja posvećena djelima autora M. Vittorina, Prokla i M. A. Passerija i njihovim doprinosima razvoju kasnoantičke

kršćanske misli, posebno značenja što ga je u povijesti interpretacije Aristotela imao averoizam svojim spekulativnim i historijsko-doktrinalnim profilom istraživanja, posebno padovanski averoizam u svom historijskom kontekstu.

U cijelosti, prikazani sadržaj sedam poglavlja, studija i istraživanja neoplatonizma koje donosi F. Romano, profesor Sveučilišta u Cataniji, rezimira nastojanja ovoga autora da rasvijetli neke od značajnih momenata razvojnosti neoplatoničke misli, odnoseći se spram tekovina te misli načinom primjerenim strogoj disciplinarnosti i stručnosti.

LJERKA SCHIFFLER-PREMEC

Eugenio Garin, IL RITORNO DEI FILOSOFI ANTICHI, Napoli 1983, s. 103

U talijanskom historiografskom mišljenju izuzetno mjesto i refleksivni domet ima nemalen opus E. Garina. Poznat po istraživanju talijanske medijevistike i renesansnog razdoblja kojima je uvelike pridonio bogatstvom problematike erudicijom i temeljitošću pristupa, težište interesa ovog autora (posebice uz istraživače kao što su H. Baron, E. Panofsky, P. O. Kristeller) možemo pratiti kroz njegovo nastojanje da cjelokupnu društveno-političku povijest ukorporira u tokove kulturne povijesti. Od prvog antologijskog prikaza talijanske renesanse, 1941, preko djela o talijanskom humanizmu, filozofskoj i znanstvenoj kulturi talijanske renesanse, portreta mnogih istaknutih humanista, Garin zbraja ideje, događaje, značajke kulturnih pokreta od 14. do 18. stoljeća, prikupljajući bezbroj nepoznatih dokumenata, izlažući slabo poznatu građu i vlastite teze u mnogobrojnim raspravama, predavanjima, simpozijima i kongresima.

Osnovni predmet bavljenja Garina jest razmatranje problema odnosa humanizma 15. stoljeća s kulturom ranijih stoljeća, antike, te pitanje kontinuiteta kulture i utjecaja na metode istraživanja i načine mišljenja.

Upravo posljednja Garinova knjiga, *Povratak filozofa antike* što ju je objavio talijanski Institut za filozofske studije, obuhvaća predavanja što ih je ovaj autor održao tijekom 1982. godine.

Tematika šest kraćih tematskih cjelina (I. *Za jednu novu biblioteku;* II. *Novi tekstovi i novi prijevodi;* III. *Za novu »historiju« antičke filozofije: životi filozofa;* IV. *Najstarija mudrost i hermetizam;* V. *Platonizam i aristotelizam: od comparatio do concordia;* VI. *Stoicizam, epikureizam i skepticizam: k novom utemeljenju znanosti)* obuhvaća razdoblje 9, 10, 13. stoljeća, značenje prodora grčke misli i kulture, posebice značenja i utjecaja Aristotela i Platona na misao spomenutih razdoblja kroz posredništvo njihovih prijevoda i pre-